

דף שבועי

בס"ד

פרשת בשלח, תשפ"ב, מספר 1453

כוחם של ניסים מיכאל קנובסקי

בני ישראל; אצל המצרים נאמר: "וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אָנֹכִי ה' בְּהַכְבְּדֵי בְּפָרְעָה בְּרַכְבוֹ וּבְפָרְשָׁיו" (שמ' יד:יח), ואצל בני ישראל, כשהלכו בתוך הים ביבשה, הם יכלו כביכול להצביע על הקב"ה, כמאמר חז"ל על הפסוק "זֶה אֱלֹהֵי וְאֲנֹהִי" (שמ' טו:ב): "רבי אליעזר אומר ראתה שפחה על הים מה שלא ראו יחזקאל וישעיהו"³. אין פלא אם כן, שאחרי התגלות כה עוצמתית של הקב"ה, נהיו בני ישראל "מאמינים בני מאמינים", והאמינו בה' ובמשה עבדו.

רבינו בחיי משבח את האמונה והיראה של בני ישראל ואומר, שהאמונה והיראה היא עיקר לכל התורה. 'אור החיים' הקדוש מגדיר את יראת בני ישראל כאן כיראת הרוממות הנשגבה, ולא רק יראת העונש הפחותה יותר. חז"ל גם הם משבחים את אמונתם של בני ישראל ואומרים: "גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם, שבשכר אמונה שהאמינו שרת עליהן רוח הקודש ואמרו שירה"⁴.

לעומת זאת, מפרשי הפשט אינם מדברים על שגב ורוממות. להפך, הם מצמצמים את גודל האמונה המצוינת בפסוקים. בפירושו הארוך של אבן עזרא כתוב: "ויאמינו בה' שהוא אמת, והאמינו במשה שהוא עבדו, ולא יעשה (אלא) רק מה שיצוונו". רשב"ם מצמצם עוד יותר את אמונתם של בני ישראל בה' ובמשה ומפרש, שהאמינו "שאף במדבר לא ימותו ברעב", ושה' ומשה יצליחו להעבירם במדבר כדי להגיע לארץ המובטחת.

גם על פי פירושו המינימליסטי של הרשב"ם על הפסוק "וַיִּאֱמִינוּ בִּה' וּבְמֹשֶׁה עֶבְדוֹ" נראה, שגם אם האמינו בני ישראל שלא ימותו ברעב ושיגיעו לארץ ישראל, אמונה זו לא שרדה זמן רב. שכן, ימים ספורים בלבד אחרי שנסעו בני ישראל מים סוף למרה, כתוב: "וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתָּה" (שמ' טו:כד). היכן הביטחון והאמונה בה'?

ניסי ים סוף מופיעים לאחר כל האותות והניסים שעשו משה ואהרן במצרים לעיני פרעה ועבדיו ולעיני עם ישראל. בים סוף היכה הקב"ה מכה ניצחת את המצרים הרודפים אחרי בני ישראל, והציל את עם ישראל. התורה מדגישה את השפעתם של ניסי ים סוף על בני ישראל: "וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּרְאוּ הָעָם אֶת ה' וַיִּאֱמִינוּ בִּה' וּבְמֹשֶׁה עֶבְדוֹ" (שמ' יד:לא). הזוהר' שואל, וכי עד השתא לא האמינו בה', והכתיב: "וַיִּאֱמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"? (שמ' ד:לא), במה אם כן היו ניסי ים סוף שונים מניסי מצרים?

אולי ההבדל בין ניסי ים סוף לניסי מצרים הוא שבזמן התרחשות ניסי ים סוף, היו בני ישראל כולם יחד במקום אחד, שלא כמו במכות מצרים, ועובדה זו היא שהותירה את הרושם החזק של ניסי ים סוף על בני ישראל. אולי. אבל גם אם בני ישראל לא היו פיזית במקום אחד בעת התרחשותם של ניסי מצרים, אפשר להניח שגם כיחידים הם חוו בהחלט את ידו הגדולה של ה' במצרים.

הבדל נוסף בין ניסי ים סוף וניסי מצרים קשור במספר הניסים וב"איכות" התגלותו של ה'. באשר לכמות, ישנם מחז"ל האומרים שניסי קריעת ים סוף שווים ערך לכל המכות שעשה ה' במצרים, כמו שכתוב במסכת אבות (ה, ד): "עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים". אבל ישנם תנאים האומרים שמספר הניסים בים סוף היה גדול פי כמה ממספר המכות במצרים, ככתוב: "רבי יוסי הגלילי אומר מנין שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמישים מכות?"². באשר לדרך התגלותו של ה', קריעת ים סוף הייתה התגלות ה' במלא עוזו גם מול המצרים וגם מול

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

** דבר תורה זה נכתב לעילוי נשמת אבי מורי פרופ' אליהו קנובסקי ז"ל.

1 זה חלק ב' נג.

2 קטע מההגדה של פסח המובא במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ו.

3 מדרש "שכל טוב" (בובר), שמות פרשת בשלח פרק טו.

4 מכללתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרק יד, לא.

ברמת הכלל. ברמת הפרט, נאמר בתחילת פרשתנו: "וְאָמַר פְּרָעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבָכִים הֵם בְּאַרְצָךְ" (שמ' יד:ג). והרי בני ישראל כבר לא היו שם? תרגום יונתן בן עוזיאל אומר על כך (בתרגום לעברית מכתר יונתן): "ואמר פרעה לדתן ואבירם בני ישראל שנסארו במצרים". מדוע נשארו דתן ואבירם במצרים? האם לא ראו את כל מכות ה' על ארץ מצרים? אכן כן. הם ראו את הניסים, אבל לא הושפעו מהם. רק לאחר המכה הניצחת של הקב"ה על המצרים בים סוף, הואילו דתן ואבירם להצטרף למחנה ישראל. גם הניסים האחרים שנעשו במדבר לא עשו עליהם רושם. לקראת סוף פרשתנו, כאשר ה' ממטיר מן על מחנה ישראל, משה מצווה את בני ישראל שלא להותיר מהמן עד בוקר. חלק מהעם לא שמע אל משה, ככתוב: "וַיֹּזְתְּרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר" (שמ' טז:כ), ובעקבות חז"ל רש"י מזהה את האנשים האלה עם דתן ואבירם, שכדרכם לא הושפעו מנס הורדת המן.

ברמת הכלל, פרשתנו מדגישה שניסים עושים רושם לזמן קצר בלבד. בסוף הפרשה מתואר שעמלק הגיע להילחם בישראל. כל עמי האזור, ששמעו על ניסי ה', נמוגו מפני בני ישראל, אבל שמועות אלו עשו על עמלק רושם בר חלוף אם בכלל.

ייתכן, שבזמן אמת, כשראו בני ישראל את הניסים, נפעמו מכבוד ה' ורוממותו, אבל רושם זה לא החזיק מעמד זמן רב, ואמונתם בה' ובמשה עבדו התעמעמה מהר מאוד.

מצב זה מתואר במפורש בתהלים (קו:ז-יב):

אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתַיִךְ לֹא זָכְרוּ אֶת רַב חֲסָדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף. וַיֹּשִׁיעֵם לְמַעַן לְהוֹדִיעַ אֶת גְּבוּרָתוֹ. וַיַּנְעֵר בְּיַם סוּף וַיַּחַרֵּב וַיֹּלִיכֵם בְּתַהֲמוֹת פְּמִדָּבָר. וַיֹּשִׁיעֵם מִיַּד שׂוֹנֵא וַיַּגְאֵלֵם מִיַּד אוֹיֵב. וַיִּכְסּוּ מֵיַם צְרִיחֵם אַחַד מֵהֶם לֹא נֹתֵר. וַיֶּאֱמִינוּ בְּדַבְּרֵי וַיִּשְׁרֹו תְהַלְתּוּ. מִהָרָו שִׁכְחוּ מַעֲשֵׂי לֹא חָפוּ לַעֲצָתוֹ.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ובמשה עבדו? גם אחרי שסיפק להם משה מים במרה, לא ארך הזמן ובני ישראל התלוננו שוב: "וַיִּלּוּנוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּמִדְבָּר" (שמ' טז:ב). וכך היה בכל תקופת המדבר, כמאמר הפסוק בתהלים: "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תְּעִי לִבָּב הֵם" (צה:י).

ייתכן, אם כן, שאנו צריכים להיות מינימליסטים יותר באשר למידת האמונה של בני ישראל בה' ובמשה עבדו, ודעה זו מרומזת בזוהר.⁵

כאשר ראו בני ישראל את מצרים נוסעים אחריהם, הם חרדו מאוד ובאו למשה בטענות:

הַמִּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר? טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמָּתְנוּ בְּמִדְבָּר (שמ' יד:א-ב). תשובת משה: אֵל תִּירָאוּ הַתִּיַצְבוּ וַרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרַאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם. ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחַרְשׁוּן (שם:יג-יד).

בני ישראל האמינו למשה שה' יילחם להם, וכל מה שנותר להם לעשות זה להיכנס לים. אמונה זו התחזקה במיוחד לאחר שראו את המצרים מתים על שפת הים, והבינו שיד ה' עשתה כל זאת. מאותו רגע, בני ישראל לא חששו יותר מהמצרים, והשתחררו מאימת אדוניהם לשעבר.

לעומת זאת, ניתן גם לפרש שמייד אחרי שהפליא ה' את ניסיו בים סוף, אכן הייתה לבני ישראל רוממות רוח עד כדי כך, שכולם, אפילו השפחות, נהיו נביאים וראו את ה' בעיניהם, כביכול, יותר ממה שראו ישעיהו ויחזקאל בנבואות מעשה המרכבה. אבל, ההבדל בין בני ישראל, שראו בעיניהם את כל מעשי ה' במצרים ובים סוף, לבין ישעיהו ויחזקאל הוא, שהשפחה נשארה שפחה גם אחרי רוממות הרוח שהייתה לה; מה שבא בקלות גם הולך בקלות. אין זה משנה אם היו חמישים, מאתיים, או מאתיים וחמישים ניסים בים סוף. ניסים אינם משנים את פנימיותו של האדם היחיד, וכל שכן שאינם משנים עם שלם. סיטואציה דומה אנו מוצאים אצל אליהו. יום לאחר שאלהו הנביא חולל את הנס הגדול בהר הכרמל, שבעקבותיו הכריז העם פעמיים בקול רם: "ה' הוא האֱלֹהִים" (מל"א יח:לט), הוא היה צריך לברוח מפני אימת איזבל שרצתה להרוג אותו בגין הריגת נביאי הבעל. אליהו לא קיבל שום הגנה מהעם, שיום קודם לכן נוכחו לדעת שה' הוא האֱלֹהִים האמיתי. כוח ההשפעה של ניסים הוא, אם כן, קצר מאוד.

גם בפרשתנו אנו עדים לבעייתיות הקיימת בשימוש בניסים לצרכי אמונה, הן ברמת הפרט והן